

KÜTÜPHANENİN ARKEOLOJİSİ VE GÜMÜŞHANE LİMON AĞAÇLI KÜTÜPHANESİ

S. Vedat Karaarslan Arkeolog- Y. Mühendis

İnsanlık tarihinde yazının m.ö.3400-3200 tarihleri arasında Sümerler tarafından bugün Güney Irak'ta Varka denilen **Uruk** kentinde bulunmasından sonra, yazıya dayalı kil tabletlerin korunması için dünyada ilk bilinen sistematik kütüphane **Asurbanipal** tarafından m.ö. 625 tarihinde Babil Krallığı sınırları içinde bugünkü Irak 'ın **Kuyuncak** olarak bilinen Dicle Nehri'nin kıyısında bulunan **Ninova**'da kurulmuştur. Daha önce Sümerlerde '**edubba**' olarak bilinen okulların Asur geleneğine geçişi ile birlikte Asurbanipal bu kütüphanede yaklaşık 25.000 tane kil tableti kodlanarak muhafaza altına almış ve ülkedeki bütün yazıcılara buldukları tabletleri kütüphaneye getirmelerini emretmişti. Arkeolog **Austen Henry Layard** tarafından 1847 yılında başlatılan kazılar sonucunda bu tabletlerin neredeyse hemen hemen hepsi İngiltere'deki British Museum'da sergilenmek üzere kaçırılmıştı.

NİNOVA KÜTÜPHANESİNİN DE YER ALDIĞI TEMSİLİ RESİM

Anadolu'da ise arkeolojik olarak tabletlerin depolandığı yerler olarak bilinen ilk örnekler **Kültepe/Kaniş** de bulunan ve m.ö.1950 yılında Anadolu'nun da ilk kez yazı ile tanıştığı **Asur Ticaret Kolonileri Çağı**'na tarihlenen arşiv sistemi ve m.ö.1400 lü yıllara tarihlenen **Tokat Zile Maşat Höyük**'de bulunan tabletler ilk sistematik tablet kütüphane sistemine örnekler olarak bilinir. Bununla birlikte

Hititlerin başkenti Hattuşa'da bulunan kraliyet tabletleri ise yine 1650-1250 yılları arasında hüküm sürmüş Hititlerin en önemli tabletlerinin ele geçirildiği bir arkeolojik alandır.

KÖPRÜLÜ KÜTÜPHANESİ- İSTANBUL (1678)

Türk Tarihinde bugünkü anlamda kitap depolama, açık, ödünç verme ve sadece kütüphanede çalışmak üzere ücret alınmasını gerektiren personelin çalıştığı günümüz anlamında **ilk sistematik kütüphane** ise 1661 yılında **Köprülü Mehmet Paşa'nın** başlattığı ancak ölümü ile tamamlayamadığı külliye içinde bulunan türbesinin yanına daha sonra oğlu **Fazıl Ahmet Paşa'nın** tamamlattığı ve 1678 yılında İstanbul Eminönü ilçesi sınırları içinde bulunan Divanyolu'ndaki Köprülü Kütüphanesi'dir. [1]

Dr. HAMİT ZÜBEYİR KOŞAY (D.1897, Ufa / Başkırdistan- Ö. 1984, Ankara)

Etnograf, dilbilimci ve şair ve aynı zamanda ünlü bir arkeolog olan ve ilk Türk Kazı Başkanı olarak Ahlatlıbel/ Alacahöyük gibi kazıları yapan Dr. Hamit Zübeyir Koşay 1925 yılında bir rapor hazırlar. Raporunda Türkiye'deki 64 il sayısı içinde 45 ilde ve 395 ilçeden 366 ilçede halka açık kütüphane olmadığını yazarak; **yazma ve eski eserlerin kaçırılmasının önlenmesi, kütüphaneciliğin uluslararası ilişkilerle kitaplar alınarak zenginleştirilmesi, üniversitelerde kütüphanecilik bölümlerinin açılarak kütüphaneciliği bilen elemanların yetiştirilmesi, bir milli kütüphane açılması, halk kütüphanesi bulunmayan illerde kütüphaneler açılmalı ve gezici kütüphane sisteminin geliştirilmesi** gibi bugün de kütüphaneciliğimizin temel sorunlarını ortaya koyar. [2]

Koşay'ın raporunda belirtilen Milli Kütüphane 1948 yılında ilk kez halka açık olarak Ankara'da hizmet vermeye başlar. Raporda belirtilen Türkiye'de 1925 yılında sadece 19 il ve 29 ilçede olan halka açık kütüphanelerin sayısının artırılması için hızla çalışılmaya başlanacaktır.

Gümüşhane ilimizde de ilk kütüphane 1964 yılında şehrin tam ortasında **Karaer Mahallesi** olarak bilinen bölgeye inşa edilmeye başlanmıştı. Mahalle, Gümüşhane'nin en önemli yerleşimi olarak ve 35 yaşında 1960-1964 yılları arasında Vali **Mustafa Karaer'** den adını almıştı. Karaer Mahallesi Gümüşhane, Gümüşhane'de neredeyse Karaer Mahallesi ile özdeş bir durum arz eder.

Bu kadar genç bir valinin o zamanın şartları altında Türkiye'nin en genç valisi olması ve çok sevilmesinden dolayı Gümüşhane'de görevlendirilmesi anısına adı, tayin olduğu Ordu Valiliğine giderken Gümüşhane'nin merkezinde bulunan bu mahalleye verilmişti. [3]

GÜMÜŞHANE İL HALK KÜTÜPHANESİ (1964)

Karaer Mahallesinde daha doğru adı İl Halk Kütüphanesi olan kütüphanede çalışmak ortaokul-lise çağlarımızda pek de kolay değildi. Alt kat çocuklara ait, üst kat ise yetişkinlere kullandırılırdı ve ufak bir gürültü yapılması durumunda katı disiplin kuralları nedeniyle kütüphaneden çıkarılma söz konusu olabilirdi. Sandalye ayaklarının demir uçlarını ise parke/beton zemine sürterek kaydırmak ise kesinlikle istenmeyen, görevini yapmaktan başka hiçbir şey düşünmeyen son derece disiplinli görevliler tarafından dışarı çıkarılması için yeterli bir neden olurdu.

Kütüphanenin hemen yanındaki arsa futbol sahası haline getirilmişti, topun yamaç aşağıya kaçması durumunda topa vuranın inebiliyorsa toprak alandan bir kaya ile sonlanan uçuruma kadar sadece topu gözlemlemek üzere gidebildiği veya hemen sahanın sol tarafında bulunan 100 ü aşkın basamağı olan merdivenden aşağıya inerek topu getirme sorumluluğu vardı. Bu merdiven 1980 li yılların siyasi sloganlarının yağlıboya ile yazılarak siyasi güçlerin birbirlerine gözdağı verdiği hala da kütüphanenin güneyini ana yola bağlayan yerededir.

Kütüphanenin karesel geometrik pencereleri çokluğu Mezopotamya arkeolojisinde özellikle Asur mimarisindeki **'pencere sayısı binanın gücünü gösterir'** şeklinde okumanın gücünün mimari yaklaşım ile ifade edilmesi o zaman düşünülmüş bir fikir olarak 1964 yılında kurulan kütüphanenin de Gümüşhane'ye bilgi saçan bir güçlü bir abide olarak bizim beynimizde yer alan bir azameti vardı. Bu yaklaşım, mimari sözlüklerde tanımlanan **'pencere açmak, taze/yeni fikirler açılmayı çağrıştırır'** sözü ile gücün aynı zamanda taze fikir ile eş anlamlı olarak kullanılması Gümüşhane İl Halk Kütüphanesi bina mimarisinde yerini bulmuştur. Bina içine yayılan gün ışığının daha fazla olması için tasarımlanan **rüzgar pencere (storm window)** tipi aynı zamanda sert esen rüzgarlara karşı da binaya önemli bir fiziki direnme gücü sağlardı.

LİMON AĞAÇLI GÜMÜŞHANE İL HALK KÜTÜPHANESİ [4]

Pencerenin dış mekandan iç mekana ışık saçılımı nedeniyle de olsa kütüphanenin 1970 li yıllarda zemine yakın ancak şimdi duvar ile yükseltilmiş bozulan mimarisi sonucunda daha az ışık giren alt pencere camlarından bir tanesini futbol sahası olarak kullanılan yan alandan seken futbol toplarının camları kırması ise o koca camların yeniden takılması için önemli bir maddi külfet oluştururdu.

Yapılan araştırmalar narenciye kokusunun beyin dalgalarını ve duygularını rahatlattığını ortaya koymaktadır. Özellikle limonun antioksidan ve antibakteriyel kokusunun nefes ile alınması beyinde depresyon ve stresi azaltan hormon olarak bilinen serotonin hormonlarının artması anlamına gelir. Kokusunun ortamdaki boya gibi kokuları da yok eden limon kokusu insan enerjisini de artırır. Mimar Sinan çizimlerini yapmaya başlamadan portakal kabuklarını ellerine sıkıp mimari çizimlerine başlarmış, portakal, limon gibi narenciye kabuklu meyvelerin esansları dikkati artırıp hafıza ve yaratıcılığı güçlendirir.

KÜTÜPHANEDE LİMON AĞACININ BIRAKILMASI İLE İLGİLİ YAZI [5]

Gümüşhane'de 1968 yılında görev yapmakta olan Hakkı... Bey adındaki bir polis memurunun tayini çıkar. Polis, daha önce kütüphaneye geçici olarak verdiği ağacın büyümesi nedeniyle götüremeyeceğini anladığı saksıdaki limon çiçeğini Gümüşhane İl Halk Kütüphanesi'ne bırakır, Kütüphane ilgilileri limonu

kütüphanenin toprak zeminine diker. Bizim de 1970 li yıllarda daha bütün salona yaprakları salınmadan ve yanında ders çalıştığımız, bildiğimiz ve büyümeden gördüğümüz bu limon ağacının bugünlerde 50 yılı aşkın sürede bütün binayı sardığı görülüyor.

Şehrin en azametli olarak bilinen alanında heybetli çok pencereli yapısı ile 1966 yılında Hakkı Bey adındaki polis memurumuzun sanki tıbbi faydalarını biliyormuşçasına bahsettiği Mimar Sinan'ın da eserlerini ortaya çıkarmadan önce kokladığı ve kabuklarını sıkarak ellerine sürdüğü 'narenciye' ailesinden dikkati artıran 'sarı' renkli meyveli limon ağacının tarihe mal olmuş enerjisi ile geçmişte yetiştirdiği ve gelecekte de yetiştireceği ülkeye faydalı insanları ile tam 50 yılı aşkın bir süredir ayakta duran kütüphane, 50 bin sayısını aşkın kitabı ile hala okurlarına hizmet veriyor.

ARKEOTEKNO

[1] <https://islamansiklopedisi.org.tr/koprulu-kutuphanesi>

[2] [file:///C:/Users/Casper/Downloads/1623-3194-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Casper/Downloads/1623-3194-1-SM%20(1).pdf)

[3] Emekli Vali Bolu 1924 doğumlu Mustafa Karaer, 85 yaşında 2009 yılında Bursa'da vefat etmiştir.

[4] <https://www.sozcu.com.tr/2017/gundem/bu-kutuphanenin-bir-benzeri-daha-yok-1760869/>

[5] <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/limon-agacli-kutuphane/1101562>

AKTİF KAYNAK LİNK:

http://www.arkeotekno.com/pg_429_kutuphanenin-arkeolojisi-ve-gumushane-limon-agacli-kutuphanesi